

Т. Г. ШЕВЧЕНКО І СКАНДІНАВСЬКІ ЛІТЕРАТОРИ

Універсальна думка про належність національного генія всьому людству висвічує яскравими гранями, коли мова йде про Тараса Шевченка, що став втіленням духовної енергії не лише рідного народу, але й митцем планетарної слави. І вже цілісність світу, багатство його різномовних культур як надбання руху цивілізацій були б порушені без органічного представництва українського народу в особі його воістину народного поета. Історія сприйняття Т. Шевченка в різних країнах, входження його творчого досвіду в інонаціональну свідомість ще не написана і не викладена в систематизованому порядку, але конкретні факти процесу реієтпції дають чимало поживи для розуміння культурного буття народів як безпере-

рвного взаємодіювання і взаємообміну духовними цінностями. Шляхи його на карті історії і географії—це вибагливе плетиво, на якому гаптуються і відкладаються впродовж віків візерунки часто несполучувані, контрасні за своєю природою, дивуючи народи вогнем знань один про одного і про загальнолюдські неперепутні вартості.

Органічно сприймається Т. Шевченко, революціонізує значення його особистості і творчості в контексті проблем слов'янського світу, бо тут він свій серед своїх, бо тут він частка усталеної спільності народів. Але і за межами даної регіональної системи Шевченкові відкриття функціонують із певною мірою повнокровності, долаючи просторові і часові відстані та мовні бар'єри. Підтвердженням цього є буття художнього феномену українського митця в Скандинавії — таких країнах північної Європи, як Швеція, Норвегія, Данія й Ісландія. Інформація з даного питання накопичується повільно, але неухильно, щодо синтезуючих праць — то це справа майбутнього. (Див. Тиандер К. Датскорусские исследования. — СПб, 1913. Вып. 11. — С. 1-38; Стендер-Петерсен А. І. Шевченко в Скандинавії.) (Повне видання творів Тараса Шевченка. — Варшава, Львів, 1938. — Т. 15. — С. 124—128; Євніна О. М. Дожовтнева та радянська українська література за рубежами СРСР. — К., 1956. — С. 70-71; Гнатюк М. В. Ї оцінці датського вченого) (Літературна Україна. — 1964. — 11 лютого; Миронов О. Шевченко в Данії) (Збірник праць двадцять шостої наукової Шевченківської конференції. — К.; Наукова думка, 1985. — С. 185-193 та ін.).

Популяризація творчості Т. Шевченка в Скандинавії велася, по-перше, у формі перекладів його поезій, і, по-друге, через літературознавче осмислення й письменницькі оцінки ролі в слов'янських літературах, що вели до пізнання України, її образу в культурному середовищі, до збудження інтересу до принад (не екзотичних, а творчих і наукових) цього краю.

Переклади здійснювалися двома шляхами. Перший з них — відтворення Шевченкових текстів безпосередньо з мови оригіналу на датську і шведську, а через них в інших країнах регіону. Другий — використання мови — посередника, якою стала німецька (вона входить до спільної зі скандинавськими групи мов.) Першим шляхом Шевченко прийшов у Скандинавію завдяки відомому датському поетові і перекладачеві Тору Неве Ланге (1861-1915) та шведському славісту і перекладачеві української, російської і польської літератур Альфреду Єнсену (1859-1921). Характеризувався даний тип перекладу, з одного боку, перевагами прямої передачі

текстових якостей Шевченкової поезії, плідністю можливостей безпосереднього перетлумачення, а з другого, — складністю подолання мовних бар'єрів і потреб наявності конгеніального обдарування перекладачів, щоб досягти гармонії у відтворенні змісту і форми. Поширенішим був другий шлях не тільки за кількістю авторів, але й активним формуванням традицій німецькомовної Шевченкіани, в розвиток котрої внесли свій вклад не тільки німецькі діячі культури, тісно пов'язані з долею слов'ян умовами Австро-Угорщини, але й українські митці, серед яких височів енциклопедист і поліглот Іван Франко (переклав більше 30 творів Шевченка німецькою мовою, написав ряд статей та рецензій на переклади інших авторів німецькою мовою, популяризував його в журналі «Ukrainische Rundschau»).

Т. Н. Ланге, який жив у Росії як викладач класичних мов, вивчав українську поруч з іншими слов'янськими, в результаті чого переклав 50 українських творів. Грунтом для популяризації ним Шевченка в Данії послужили пафос творчості Кобзаря, близька йому тональність (журлива і щира) української народної пісні, мистецтво перекладу, яке ґрунтується на витонченому чутті мови, властивому за свідченням даданських авторів, Ланге. Переклади А. Єнсена (зокрема, «Гайдамаків») послужили базою для наукових студій славіста, що увінчалися ґрунтовною працею «Тарас Шевченко. Життя українського поета», виданою як в Швеції, так і перекладеною німецькою мовою (окреме видання у Відні 1916 року) та українською (книга вийшла в Перемишлі 1921 р.) мовами. Німецькомовний канал в поширенні світової слави Шевченка в скандинавських країнах особливо активно діяв завдяки таким перекладачам і популяризаторам, як Й.-І. Обріст, К. -Е. Францоз, В. Умлаф, Г. Адам, Ю. Вірґінія, Й. Ландау та ін.

Письменницькі оцінки, історико-критичне й літературознавче осмислення особи й творчості Т. Шевченка характеризуються продуктивністю і певною систематизованістю у викладі таких діячів культури, як Г. Брандес, О. Ланге, О. Бенедіктсен (в Данії), А. Кальґрен (в Швеції). Принагідні міркування є в подорожньому нарисі норвезького письменника К. Гамсуна «В казковій країні». Видана Г. Брандесом у 1888 р. книга «Россия. Наблюдения и размышления. Литературные впечатления» після відвіданя Росії й України (датський критик, літературознавець, філософ побував в районі Дніпра і Десни) містила літературний портрет Шевченка, що був промовистим в контексті серії нарисів про Ломоносова, Жуковського, Пушкіна, Лермонтова, Гоголя. Дана праця датського

автора прикметна не тільки інформацією про віхи життя Кобзаря, його трагічні аспекти. Важливішим є порушення в ній проблемних питань про епохальність появи національного митця світового масштабу для відродження української культури в умовах соціального й національного пригноблення, про специфіку його творчого обдарування. На матеріалі аналізу балад, лірики і поеми «Гайдамаки» Г. Брандес робить висновок, що «поезія Т. Шевченка є найвищим і найповнішим вираженням в літературі почуттів і прагнень народу, до якого він належить. Його обдарування справді багатогранне: він писав політичну та ідилічну лірику, любовні поезії, короткі віршовані характеристики суспільства і великий історичний епос в душі стародавніх дум...».

Розвідка А. Енсена, складена з двох розділів «Поет і «Поезія», сучасна рядом своїх положень: думкою про генетичний зв'язок Шевченкової творчості з усім розвоєм української історії і світової культури («Доля Шевченка є для України одночасно типовою і символічною. Він був для народу величним прикладом справедливості і самозречення. Шевченко втілював у різних формах гуманні принципи старих братерств. Тільки завдяки йому українська література стала справді національною і zarazом соціальною»), про соціальне підґрунтя патріотичних мотивів творчості. Шведський славіст дає розгорнуту картину особливостей поезики Шевченка (версифікація, ритм, мелодійність вірша, символіка), значна частка котрих втрачається на основі перекладів для закордонного читача, доводячи тим самим, чому «Тарас Шевченко став багатшим, ніж він коли-небудь міг про це мріяти... Любов народу стала для нього найвищою нагородою, а в історії світової літератури він поставив собі пам'ятник сильніший від бронзи».

Робота по популяризації Т. Шевченка, здійснена Г. Брандесом і А. Енсенем, послужила ґрунтом для органічного входження інформації про «українського велетня в царстві духу» (І. Франко) в скандинавські енциклопедії та книги з історії світової літератури (як наприклад, книга Юліуса Клаусена «Ілюстрована світова література», Копенгаген, 1901 р.), що з'явилися у ХІХ та ХХ віках. Щоправда, дослідникам можна закинути ряд неточностей в описі біографічних відомостей і характеристиці ряду творів, у простеженні еволюції митця.

Але введення світових мірок в оцінці Т. Шевченка, прагнення проникнути в національну природу як запоруку висоти творчих горизонтів об'єктивно працювало на користь популяризації поета, включення свободолобних тем і художніх відкриттів митця Украї-

ни в кровообіг передових ідей Європи. В цьому виявилися позитивні якості Шевченкіани в Скандинавії, потреба в дослідженні якої не обмежується минулим і початком нинішнього століття. Але це може стати предметом іншої спеціальної розмови.

Сокол А. В.

МИР ИНТОНАЦИОННЫХ И ЗВУКОВЫХ ОБРАЗОВ В ПОЕТИКЕ «КОБЗАРЯ»

Все элементы художественного отражения звучащего мира — природного (живого и нежного), индивидуального и социального возможно отразить в понятиях звуковых, интонационных, речевых, музыкальных, интонационно-звуковых, интонационно-речевых, музыкально-поэтических образов. В интонировании как «выражении жизни в звуке» (Б. Яворский) человек выражает в наибольшей степени свое эмоционально-смысловое, личностное отношение к действительности. В поэтическом выражении образы звучащего мира в огромной степени способствуют задаче «открытия, выражения и коммуникации личностного смысла действительности» (А. Н. Леонтьев), которая является главной в искусстве.

Статистический анализ лексических полей «Кобзаря» Т. Г. Шевченко представляет воочию перед нами соотношение элементов содержания интонационно-звукового строя его поэтики. Количественное соотношение основных понятий, вокруг которых группируются лексические поля, выглядит следующим образом: «плакати» — 256 слов, «співати» — 231, «молитися» — 129, «сльози» — 108, «сміятися» — 87, «ридати» — 72, «ревіти» — 58, «проклинати» — 50, «грати» (в музыкальном смысле) — 33, «кричати» — 33, «благати» — 31, «стогнати» — 27, «дзвонити» — 20, «вити» — 17, «танцювати» — 12, «голосити» — 9 (числа не являются предельно точными). Если объединить лексические поля понятий «плакати», «сльози», «ридати», «голосити», то образуется семантическая область из 445 слов, которая свидетельствует о том, что плач-рыдание буквально заливает многие страницы «Кобзаря». Это и дало Т. Г. Шевченко возможность сказать в стихотворении «Гоголю»: «Ти смієшся, а я плачу». Кроме того, «Кобзар» переполнен пением, и молитвой. В нем более 100 песенных отрывков, авторских песен, упоминаний об исполняемых псалмах, гимнах, молитвах, песнях